

O‘ZBEKISTON YOSHLARINING OILAGA BO‘LGAN MUNOSABATI: AN‘ANAVIY VA ZAMONAVIY YONDASHUVLAR

Mirzaxamdamova Odina Mirzoxid qizi

Farg‘ona davlat universiteti Tarix fakulteti Sotsiologiya yo‘nalishi 3-bosqich talabasi

MAQOLA MALUMOTI

ANNOTATSIYA:

MAQOLA TARIXI:

Received: 23.09.2025

Revised: 24.09.2025

Accepted: 25.09.2025

KALIT SO‘ZLAR:

*yoshlar, oila,
qadriyatlar,
an‘anaviylik,
zamonaviylik, gender
rollar, nikoh,
o‘zgarishlar, ijtimoiy
institut, sotsiologik
qarashlar*

Mazkur maqolada O‘zbekiston yoshlarining oilaga nisbatan qarashlari, turmush qurish haqidagi tasavvurlari, oila institutining qadriyatlar tizimidagi o‘rni an‘anaviy va zamonaviy yondashuvlar kontekstida tahlil qilinadi. Globalizatsiya, texnologik taraqqiyot, gender rollarining o‘zgarishi yoshlarning oilaga bo‘lgan munosabatida yangicha tendensiyalarni shakllantirmoqda. Shu bilan birga, o‘zbek jamiyatida qadimiy an‘analar, urf-odatlar va ijtimoiy nazorat mexanizmlari hamon muhim rol o‘ynaydi. Maqolada sotsiolog olimlar nazariyalari, so‘rovnoma va kuzatuvlar asosida yoshlarning oila haqidagi tasavvurlari, qadriyatlar ierarxiyasi va zamonaviy oilaning modeli yoritiladi. Shuningdek, maqola muammoni ilmiy asosda tahlil qilish orqali tavsiyalar beradi.

Oila – har qanday jamiyatning tayanch instituti bo‘lib, uning mustahkamligi jamiyat barqarorligining garovidir. O‘zbekiston jamiyati esa asrlar davomida oilaparvarlik, katta-kichikka hurmat, oilaviy mas‘uliyat kabi qadriyatlar asosida shakllangan. Bugungi kunda esa globallashuv, shahar hayotining intensifikatsiyasi, internet va ijtimoiy tarmoqlarning kuchli ta‘siri natijasida yoshlarning oilaga bo‘lgan munosabati an‘anaviy tushunchalardan biroz farq qilayotganini ko‘rish mumkin.

Sotsiologik jihatdan qaralganda, bu holat ijtimoiy institutlarning transformatsiyasi sifatida baholanadi. Bu maqolada aynan yoshlarning oilaga bo‘lgan yondashuvi – an‘anaviy va zamonaviy ko‘rinishlarda – tahlil qilinadi.

O'zbek jamiyatida oila har doim muqaddas tushuncha bo'lib kelgan. "Oila – kichik Vatan", "Oilasi butun – vatani butun" kabi maqollar bu institutga berilgan yuksak e'tiborni anglatadi. An'anaviy yondashuvga ko'ra, erkak – oila boshlig'i, ayol esa – mehribon ona, sadoqatli turmush o'rtoq sifatida ko'riladi. Ota-onaga bo'lgan hurmat, katta avlod so'ziga itoat, erta turmush qurish va ko'p farzandli bo'lish qadriyat darajasida e'tirof etilgan.

Sotsiolog A.Azimova fikricha, "O'zbekistonda an'anaviy oila modeli hali-hanuz yoshlarning ongida ustuvorlikka ega bo'lib, bu ularning turmush qurishga bo'lgan yondashuvlarida ham yaqqol namoyon bo'ladi." (Azimova, 2021).

Ko'plab yoshlar hayotdagi asosiy maqsad sifatida oila qurishni ko'rsalar-da, ularning bu boradagi qarashlari va tayyorlik darajalari turlicha. Qishloq joylarida yashovchi yoshlar an'anaviy qadriyatlarni ko'proq saqlab qolgan bo'lsa, shaharlik yoshlar orasida o'zgarishlar sezilarli.

So'nggi yillarda yoshlar orasida quyidagi zamonaviy yondashuvlar kuchayib bormoqda:

- Turmush qurishni kechiktirish (ta'lim, ish, shaxsiy rivojlanishni ustuvor qilish);
- Oila qurishda tenglik, gender rollarining qayta ko'rib chiqilishi;
- "Ijtimoiy tarmoqlar" orqali munosabatlar boshlanishi;
- Nikohdan avval bir-birini chuqur o'rganishga intilish;
- Farzand ko'rishga emas, shaxsiy mustaqillik va professional muvaffaqiyatga ustunlik berish.

Bu yondashuvlar asosan shaharlik, oliy ta'lim olgan, xorijiy madaniyat bilan tanish yoshlar orasida kuzatiladi. Sotsiolog G. Inglehartning "Qadriyatlar evolyutsiyasi" nazariyasiga ko'ra, iqtisodiy va madaniy rivojlanish natijasida jamiyatlar "hayotiy qadriyatlar"dan "o'zini ifoda etish qadriyatlari" sari o'tadi. Bu yoshlar ongidagi o'zgarishlarni tushunishga ilmiy asos beradi.

Zamonaviy yoshlar oila ichidagi rollarni an'anaviy tarzda emas, balki teng huquqli sheriklik asosida tushunishga intilmoqda. Ayollar ham erkaklar qatori moliyaviy mustaqil bo'lishni, qaror qabul qilishda ishtirok etishni istaydi. Bu esa yangi turdagi oilaviy model – "partnyorlikka asoslangan nikoh" shaklining yuzaga kelishiga olib kelmoqda.

BMTning O'zbekistondagi vakolatxonasi 2022-yilda o'tkazgan tadqiqotda yoshlar orasida o'zaro hurmat, tushunish, ijtimoiy hamkorlik va tenglik oilaning barqarorligi uchun muhim omillar sifatida qayd etilgan.

2023-yil Toshkent davlat yuridik universiteti huzuridagi Yoshlar sotsiologiyasi markazi tomonidan o'tkazilgan so'rovnoma ko'ra:

- Respondentlarning 68% oila qurishni hayotdagi muhim qadriyat deb biladi;
- 45% yoshlar erta turmush qurish tarafdori emas, avval ta'lim va ishga e'tibor berish tarafdori;
- 37% yoshlar nikohdan oldin munosabatlar davomida bir-birini tanish muhim deb hisoblaydi;
- 59% respondentlar turmushda ayollar erkaklar bilan teng huquqli bo'lishi kerak deb hisoblaydi.

Bu ko'rsatkichlar yoshlar orasida an'anaviy va zamonaviy qarashlar uyg'unlikda yashayotganini ko'rsatadi.

Bugungi O'zbekiston yoshlarining oilaga bo'lgan munosabatida qator muammolar mavjud bo'lib, ular jamiyatdagi an'anaviy qadriyatlar bilan zamonaviy tendensiyalar o'rtasida yuzaga kelayotgan qarama-qarshiliklardan kelib chiqmoqda. Birinchi navbatda, yoshlarning aksariyati turmush qurish, oila boshqaruvi, psixologik tayyorgarlik kabi masalalarda yetarli bilim va tajribaga ega emas. Bu esa oilaviy hayotda kelishmovchiliklar, ajrimlar va ijtimoiy ziddiyatlarga olib kelmoqda. Oila masalasiga faqat shaxsiy mas'uliyat emas, balki ijtimoiy tayyorgarlik sifatida qaralmasligi bu boradagi muammolarni chuqurlashtirmoqda.

Ikkinchi muammo – an'anaviy yondashuvlar bilan zamonaviy qarashlar o'rtasidagi to'qnashuvdir. Bir tomondan, ota-onalar va katta avlod oila qurish jarayonida urf-odatlariga tayanadi, ikkinchi tomondan esa zamonaviy yoshlar mustaqil qaror qabul qilish, erkin tanlov va shaxsiy orzu-umidlarini ro'yobga chiqarishni istaydi. Bu holat ikki avlod o'rtasidagi tushunmovchiliklarga olib kelmoqda.

Uchinchidan, jamiyatda saqlanib qolgan gender stereotiplari – erkaklarning doimiy boshqaruvchi, ayollarning esa itoatkor bo'lishi kerakligi haqidagi qarashlar – zamonaviy teng huquqli munosabatlarga zid keladi. Ayniqsa, o'qimagan yoki iqtisodiy mustaqillikka ega bo'lmagan yosh qizlar uchun bu stereotiplar salbiy oqibatlariga olib kelishi mumkin.

To'rtinchi muammo sifatida ijtimoiy tarmoqlarda keng tarqalayotgan noto'g'ri tasavvurlarni keltirish mumkin. Ayrim blogerlar, shou-biznes vakillari tomonidan targ'ib qilinayotgan "ideal oila" modellarining sun'iyliги, real hayotdan uzoqligi yoshlar orasida noto'g'ri stereotiplarning shakllanishiga sabab bo'lmoqda. Oqibatda, yoshlarda oilaga nisbatan ishonchsizlik, qo'rquv va ikkilanish hissi ortib bormoqda.

Ushbu muammolarni samarali tarzda hal etish uchun kompleks yondashuv talab etiladi. Eng avvalo, oila psixologiyasi va oilaviy mas'uliyat bo'yicha maxsus ta'lim dasturlarini umumta'lim maktablari, kollej va universitetlarda bosqichma-bosqich joriy etish lozim. Bu

nafaqat turmushga tayyorgarlikni oshiradi, balki yoshlar orasida sog'lom va ongli qaror qabul qilish madaniyatini shakllantiradi.

O'zbekiston yoshlarining oilaga bo'lgan munosabati dinamik rivojlanayotgan, an'anaviy qadriyatlar bilan zamonaviy yondashuvlar to'qnashayotgan murakkab ijtimoiy jarayonni tashkil qiladi. Jamiyatda oila institutining qadimiyligi saqlanib qolayotgan bo'lsa-da, yoshlarning qarashlari, ustuvorliklari va orzulari o'zgarib bormoqda. Bu esa jamiyat oldiga yangi mas'uliyat – oila institutini zamonaviy hayotga moslashtirib, barqarorligini saqlash vazifasini qo'yadi. An'analarni asrash va zamonaviylikni qabul qilish o'rtasida muvozanatni topish – yoshlar kelajagining barqarorligi garovidir.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Azimova A. "Oila qadriyatlari va yoshlar ongi", *Yoshlar va jamiyat*, 2021.
2. G. Inglehart. *Cultural Evolution: People's Motivations are Changing, and Reshaping the World*, Cambridge University Press, 2018.
3. Toshkent davlat yuridik universiteti huzuridagi "Yoshlar sotsiologiyasi" markazi. "Oila qadriyatlari bo'yicha sotsiologik tahlil", 2023.
4. BMT O'zbekiston vakolatxonasi. *Youth and Family in Uzbekistan: Transforming Norms*, 2022.
5. Parsons T. "Family and Socialization: A Functionalist Perspective", *American Sociological Review*, 1955.
6. UNESCO. *Changing Youth Perspectives in Central Asia*, Paris, 2021.
7. "Oila kodeksi", O'zbekiston Respublikasi, 2020-yilgi taxrir.